

The global construction of gender

Home-based work in the political economy of the 20th century

ELISABETH PRÜGL

New York: Columbia University Press, 1999
232 blz. prijs € 15,90

Prügl, een onderzoekster op het terrein van internationale betrekkingen, stelt zich in *The global construction of gender* ten doel te analyseren hoe vrouwelijkheid in de wereldpolitiek en het mondiale beleid wordt geconstrueerd. Ze neemt daartoe het internationale ontwikkelings-, arbeids- en genderbeleid van de 20ste eeuw onder de loep en richt zich meer specifiek op de totstandkoming van de ILO-Convention over thuiswerk. Deze conventie, die in 1996 wordt ondertekend, is het resultaat van een mondiaal debat over thuiswerk waarvan de oorsprong al eind 19e eeuw bij de opkomst van de industrialisering ligt. De VN, ILO, verschillende vrouwenbewegingen, arbeidersbewegingen en ontwikkelingsorganisaties zijn de belangrijkste participanten in het debat. Prügl's onderzoeksmethoden bestaan onder andere uit archiefonderzoek bij de ILO en het onderhouden van intensieve contacten met activisten uit Europa en India die in de jaren negentig hebben gelobbyd voor de ILO-Convention. Haar studie heeft verder een historisch vergelijkend karakter.

Door zich in haar onderzoek juist op thuiswerk te richten maakt Prügl een interessante keuze. Thuiswerk, dat in merendeel door vrouwen wordt verricht, construeert en bevestigt de scheiding tussen privé en publiek en de

daaraan gerelateerde noties rond gender. Tegelijkertijd kan thuiswerk deze dichotomie onder druk zetten. Overigens gebruikt Prügl de Engelse term *home-based work* en niet *home work*, zoals de ILO-Convention, die als bijlage in het boek is opgenomen, wel doet. Naarmate haar betoog vordert, verbreedt ze haar analyse van thuiswerk (productie afhankelijk van opdrachtgevers, zonder veel controle over het productieproces) tot productieactiviteiten in huis (onafhankelijke productie). Deze begripsverwarring komt de duidelijkheid van de tekst niet altijd ten goede.

Na een theoretisch hoofdstuk, waarin Prügl zichzelf positioneert als een feministische constructivist, besteedt ze in het tweede hoofdstuk aandacht aan de periode eind 19e eeuw tot de tweede wereldoorlog. Ze analyseert de wijze waarop de industriële revolutie en het ontstaan van de westerse verzorgingsstaten gepaard zijn gegaan met de reconstructie van genderrelaties. De industriële revolutie bracht een scheiding tussen het huis en de productieve arbeid met zich mee. Het huis werd in toenemende mate een vrouwelijke sfeer, gevrijwaard van productieve arbeid. De publieke wereld van de arbeid werd steeds meer een mannelijke sfeer. Hoewel historici het bestaan van deze scheiding een mythe hebben genoemd - omdat het huis, ook na de industriële revolutie een plaats van industriële productie bleef - speelde het ideaal van de scheiding bij de opbouw van de verzorgingsstaat een belangrijke rol. Gelijktijdig met het ontstaan van de verzor-

gingsstaat werden de noties van de mannelijke kostwinner en de vrouw als huisvrouw en full-time moeder geconstrueerd. Gegeven de centrale plaats die de scheiding huis-loonarbeid bij deze constructie inneemt, is het niet verbaazingwekkend, dat industrieel thuiswerk veel protesten opriep. Thuiswerk tast zowel het ideaal van de scheiding tussen huis en arbeid aan als de daarmee samenhangende noties rond vrouwelijkheid en mannelijkheid. Debatten tijdens internationale thuiswerkerscongressen aan de vooravond van de eerste wereldoorlog schetsen een ideaalbeeld van vrouwen als moeders die geen loonarbeid verrichtten. De vrouwen die wel loonarbeid verrichtten, werden voorgesteld als een sociaal probleem. In het geval dat vrouwen thuiswerk verrichtten werden hun productieve activiteiten gebagatelliseerd en zijzelf werden gezien als niet-werkers. Aan het einde van de jaren twintig van de twintigste eeuw worden deze vrouwbeelden gebruikt in het ILO-debat over het vaststellen van het minimuminkomen.

In hoofdstuk 3 staan de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw centraal, een periode waarin tientallen voormalige koloniën onafhankelijk werden en de westerse landen het gevaar van onderontwikkeling gaan inzien voor de wederopbouw van de mondiale economie. Prügl stelt dat *home-based workers* in de mondiale politiek worden voorgesteld als kunstnijverheidsproducenten uit Latijns Amerika, Azië en Afrika. In de moderniseringsretoriek is *home-based* industrie een manifestatie van het 'achterlijke' karakter van de samenleving. Het wordt geassocieerd met inefficiënte productiemethoden. Alleen thuisproductie die zich richt op producten met een artistieke waarde zijn van belang, omdat ze de nationale identiteit versterken. Andere vormen van thuisproductie, zoals die van consumptiegoederen, kunnen in deze zienswijze nooit de concurrentie met de moderne industrie aan. Anders dan bij de westerse industriële thuiswerkers worden de vrouwelijke thuisproducenten uit de derde wereld in het mondiale

beleid van ILO en VN niet gedefinieerd als niet-werkende moeders. Ze worden gezien als moeders die een aanvulling verdienen op het inkomen dat hun echtgenoten in de 'moderne' fabrieken. Tegelijkertijd worden hun activiteiten voorgesteld als 'achterlijk'. Ondanks het feit dat ook veel mannen zich met thuisproductie bezig houden, wordt het vooral beschouwd als een vrouwelijke activiteit.

Hoofdstuk 4 gaat over de feministische ontwikkelingsstudies van de jaren zeventig en de introductie van het begrip 'informele sector' in het mondiale ontwikkelingsdebat. Het moderniseringsparadigma wordt vanaf de jaren zeventig sterk bekritiseerd en de kleinschalige economische activiteiten van de armen die werkzaam zijn in de informele sector worden 'ontdekt'. De sector krijgt de rol toebedeeld van aanjager van economische groei. De nieuwe ontwikkelingsstrategie richt zich op het stimuleren van mensen die werkzaam zijn in de informele sector. Vrijwel tegelijkertijd met dit nieuwe, kleinschalige, *bottom-up* perspectief op ontwikkeling ontstaat in de jaren zeventig de Women in Development-beweging (WID). Het besef ontstaat dat de ongelijke machtsverhoudingen tussen de seksen verweven zijn met het mondiale kapitalisme. Een groeiend aantal studies toont aan dat thuiswerksters, veelal via een keten van uitbestedingsrelaties, werken voor de grootindustrie. Genderideologieën die thuiswerkers (en arbeidsters die werken in de wereldfabrieken van lagelonenlanden) construeren als niet-werkende, vingervlugge en dociele huisvrouwen legitimeren hun uitbuiting. De WID-beweging benadrukt de bijdrage van vrouwen aan het welzijn en de gezondheid van hun familie, hun essentiële rol bij het ontwikkelingsproces en kent hen een sleutelpositie toe bij de armoedebestrijding. De gangbare opvattingen over de scheiding tussen huis en werk blijken niet houdbaar te zijn. Het huis is niet uitsluitend privé en het werk van vrouwen is geenszins onproductief. In de context van de schulden crisis en economische structurele aanpassingsprogramma's

uit de jaren tachtig worden vrouwen als micro-ondernemers en hun thuisproductie in toenemende mate ondersteund door ontwikkelingsorganisaties. Vooral kredietprogramma's zijn daarbij populair. Het beeld van vrouwen die thuis productieactiviteiten verrichten verandert van achterlijk tot moreel superieur en economisch gewiekst. Hun inkomens worden niet langer gezien als aanvulling, maar als essentieel voor de overleving van hun familie.

Tegen de achtergrond van de groeiende belangstelling voor de informele sector en de aan invloed winnende WID-beweging analyseert Prügl vervolgens in hoofdstuk 5 de jaren negentig van de twintigste eeuw waarin verschillende partijen met elkaar om de tafel zijn gaan zitten en de ILO-Conventie over thuiswerk feitelijk tot stand is gekomen. Prügl staat stil bij de invloed van de thuiswerkersbeweging en de rol van het ILO om het debat aan de gang te houden. De conventie staat de gelijke behandeling van thuiswerkers met andere loonarbeiders voor. Thuiswerkers dienen dezelfde arbeidsrechten te hebben als degenen die in een fabriek of op kantoor werken, zoals het recht op organisatie en op gezonde werkomstandigheden. De partijen die betrokken zijn bij de totstandkoming van de conventie hebben ieder hun eigen opvattingen over thuiswerkers. De vakbonden stellen thuiswerkers voor als slachtoffers van hardvochtige werkgevers. Werkgevers en regeringen uit het 'zuiden' benadrukken de rol van micro-entrepreneurs bij de bestrijding van armoede. De thuiswerkersbeweging erkent dat thuiswerkers worden uitgebuit, maar benadrukt dat de vrouwen heel goed in staat zijn voor zichzelf op te komen. Werkgevers uit het 'noorden', ten slotte, leggen een groot accent op de op technologie gebaseerde flexibele economie. Zij zien thuiswerkers vooral als telewerkers, consultants en freelancers.

Tot slot behandelt Prügl in hoofdstuk 6 de wijze waarop het debat over thuiswerk gangbare klassencategorieën, die zijn geconstrueerd rond de tegenstelling werkgevers en werkne-

mers, aantast. Het hoofdstuk analyseert onder andere debatten over de status van thuiswerkers: zijn zij *disguised wage workers* of *self-employed*? De meeste arbeidswetten zijn problematisch voor thuiswerkers. Omdat door hun zorgtaken vrouwelijke thuiswerkers veelal genoodzaakt zijn betaald en niet-betaald werk voortdurend af te wisselen, ontvangen zij meestal een stukloon. Het wettelijk verplichte minimumloon schrijft echter een inkomen per tijdseenheid voor, zoals een maand-, week- of uurloon. De kwestie van definities heeft de totstandkoming van de ILO-Conventie over thuiswerk ernstig bemoeilijkt. Uiteindelijk hebben de werkgevers zich uit de onderhandelingen teruggetrokken waardoor de tripartiete overlegstructuur van het ILO is aangetast.

De titel van Prügls analyse *The global construction of gender* wekt de verwachting, dat haar studie een bijdrage levert aan het globaliseringsdebat. Dit debat richt zich onder andere op het fenomeen, dat cultuur in toenemende mate los komt van territoriale grenzen. Gaat globalisering dan gepaard met de homogenisering van cultuur of wordt juist culturele heterogeniteit bevorderd? Globalisering wordt door sommigen gezien als een proces van culturele homogenisering naar westers model, ook wel *Mcdonaldization* genoemd (o.a. Ritzer 1993). Door cultuur imperialisme en voortschrijdende verwestering zullen - zo is de verwachting - lokale culturele verschillen uiteindelijk verdwijnen en plaatsmaken voor enkelvoudige, gelijkvormige op westerse leest geschoeide waarden, normen en praktijken. Een tweede theoretisch standpunt is, dat globalisering juist leidt tot de productie van culturele verschillen. Noties en boodschappen die door globaliseringsprocessen naar het lokale niveau worden gecommuniceerd, worden daar op verschillende wijzen geïnterpreteerd. Ze worden wellicht als nieuwe cultuurelementen opgenomen, maar tegelijkertijd ingebed in bestaande praktijken waardoor culturele diversiteit en verschillen worden gereproduceerd (Appadurai 1996).

Het probleem met de studie van Prügl is, dat ze geen theoretische positie kiest in het globaliseringsdebat. Het feit dat er een dergelijk debat aan de gang is, wordt door haar zelfs genegeerd. Hierdoor roept haar studie vragen op. Ze besteedt bijvoorbeeld nergens aandacht aan het lokale niveau en gaat niet in op lokale verschillen in de constructie van gender. Waarom doet ze dat niet? Waarom verantwoordt ze nergens haar keuze voor een analyse uitsluitend op het mondiale niveau? Wat zijn de theoretische consequenties hiervan? Wat betekent de ondertekening van de conventie voor het locale niveau? Wat is er concreet veranderd in het dagelijks leven van de thuiswerksters wereldwijd? Bedoelt Prügl te zeggen dat vrouwelijkheid in India op dezelfde manier wordt geconstrueerd als in Mexico - om maar twee landen met veel thuiswerksters te noemen - of juist niet? Zijn we wel of niet op weg naar een universeel vrouwbeeld? En, *last but not least*, waarom negeert ze Prügl de theorievorming over globaliseringsprocessen?

Ondanks deze vraagtekens heeft Prügl over het algemeen beschouwd een inzichtelijke studie geschreven. Voor de theorievorming van de mondiale constructie van gender is het mijns inziens noodzakelijk het locale niveau met het mondiale niveau te verbinden. Dat Prügls studie geen aansluiting zoekt bij het globaliseringsdebat en het locale niveau zowel theoretisch als empirisch negeert, is een gemiste kans. Maar tegelijkertijd kan haar studie een goed uitgangspunt vormen voor onderzoekers die die kans grijpen en het mondiale wél met het locale niveau willen verbinden.

Annelou Ypeij

Literatuur

- Ritzer, G. (1993). *The McDonaldization of Society*, Thousand Oaks: Pine Forge.
- Appadurai, A (1996). *Modernity at Large, Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis, University of Minnesota Press.

ADVERTENTIE

Een ander mens

Relaties met alcohol – 8 portretten
Jacqueline Lucas

ISBN 90 6665 467 8
176 pagina's - Prijs € 18,00

*'Ik vroeg me af of het wel echt zo was,
twijfelde aan mezelf.
Ook omdat hij natuurlijk niet altijd dronken was.
Wie zou mij geloven als ik verkondigde
dat hij een alcoholist was?'*

Wat doe je wanneer je van dichtbij de signalen van een alcoholverslaving opmerkt, en hoe reageer je als je partner de verslaving verbergt en ontkent? Wat gebeurt er met je als je - bewust of uit gewoonte - besluit er niets over te zeggen?

Jacqueline Lucas sprak met acht mensen die in hun relatie met gevolgen van alcoholverslaving te maken hebben (gehad). Het zijn persoonlijke en indringende verhalen over relaties, over liefde en grenzen, agressie, eigenwaarde en twijfel. Patronen van verslaving worden zichtbaar. Het bijzondere van deze acht mensen is dat ze openlijk vertellen over wat ze hebben meegemaakt. De verhalen bieden, hoe persoonlijk of hoe schokkend ze soms ook zijn, herkenning. Wat zichtbaar is geeft kans op verandering. Wie zich laat raken kan zich uitgenodigd voelen de verborgen delen van het eigen verhaal op te diepen.

Uitgeverij SWP
Postbus 257, 1000 AG Amsterdam
tel. 020-3307200
www.swpbook.com